

С.А. Скорий, О.Б. Супруненко

АРХЕОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА ДІЛЯНКИ ПІД РОЗМІЩЕННЯ ЕЛЕКТРОСТАНЦІЇ ПОБЛИЗУ КОМСОМОЛЬСЬКА НА ПОЛТАВЩИНІ

In August—September, 2008, Poltava archaeological expedition conducted a detailed archaeological investigation, aiming in making an archaeological examination of an area of 69,52 ha, chosen for the location of a gas turbine electric power station, as well as the western and southern detached areas (overall 80 ha of the territory investigated) within the administrative borders of Dmytrivka village council of Komsomolsk in Poltava Region.

У серпні—вересні 2008 р. Полтавською археологічною експедицією ДП НДЦ ОАСУ ІА НАНУ проведено обстеження для виконання археологічної експертизи ділянки завбільшки 69,52 га, обраної під розташування газотурбінної електростанції, в адміністративних межах Дмитрівської сільради м. Комсомольськ Полтавської обл.

Обстеження охоплювали суцільні розвідки на ділянці, а також західну і частково південну її округу (площа близько 80 га), яку займають забудови с. Колгоспна Гора Дмитрівської сільради, знесені у першій третині ХХ ст. хутори і села, сільськогосподарські угіддя, лісо-смуги, луки, солонці та болота. Ця прямокутна в плані ділянка Придніпровської лівобережної низовини в зоні поширення Лівобережного Придніпровського терасового лісостепу орієнтована за довгою віссю з північного сходу на південний захід.

Проведення досліджень здійснено на замовлення ТОВ «Комсомольська когенераційна компанія», яка споруджуватиме тут кілька блоків електростанції, і зумовлено необхідністю надання висновку археологічної експертизи щодо ділянки, розташованої в межах північно-східної частини історичного мікрорегіону Кременчуччини на стику лісостепової та степової ландшафтних зон.

Попередньо огляд обстежуваної ділянки здійснювали Г.М. Некрасова під час реєстрації курганів у 1986 р., хоч і безрезультатно, су-

цільні розвідки — археологи ЦОДПА у 2003—2006 рр. Єдині рятівні розкопки на території неподалік від землевідводу (за 1,3 км) провів О.Б. Супруненко у 2007 р., дослідивши насип у складі групи курганів на останці поряд із будівництвом комбінату «Ворскла Сталь». Результатом цих робіт стало виявлення 28 поховань від епохи енеоліту до середньовіччя, зокрема дитячого угорського некрополя з трьох поховань, які вже опубліковано (2007).

30 % території досліджень займають підвищення й останці першої—другої терас лівого берега р. Псел і вододіл останнього з правобічним допливом р. Сухий Кобелячок р. Лизька, що протікає по краю плато другої тераси за 2—3 км від долини Псла. Ділянка розташована за 0,7—0,8 км на схід — південний схід від кутка Новоселівка с. Дмитрівка (Дмитрівська сільрада) та за 2,1 км на захід — південний захід від Єристівського кар'єру. З півдня — південного заходу до неї безпосередньо примикає останець с. Колгоспна Гора. Вкажемо, що це село з'явилося внаслідок переселення мешканців с. Жовнин Золотоніського р-ну у 1960—1961 рр. під час заповнення котловану Кременчучького водосховища. Із північного сходу на південний захід її східну частину перетинає насип дороги місцевого значення Дмитрівка—Колгоспна Гора—Солонці, південну — у широтному напрямку — заболочене русло однієї зі стариць, що огинає останець другої тераси с. Колгоспна Гора.

Абсолютні висоти заболоченої основи заплави 66,1—66,4 м, висота здіймання надзаплави навколо стариць 67,5—68,0 м, відносні значення висоти другої тераси над рівнем заболоченої заплави на останці Колгоспної Гори 3,7—4,9 м, абсолютні значення підвищення останця лежать у межах 70,1—72,3 м. Певне

пониження вододільного плато до 69,8—70,1 м відзначається з південно-західного боку ділянки і зумовлене наявністю тут ледь помітного нахилу в бік річища р. Псел.

До ділянки по широтних краях прилягають кілька пересохлих стариць, вкритих болотяною рослинністю. Південна частина у межах першої та другої терас практично на 90 % розорана і використовувалася під сільськогосподарські угіддя та городи. Заплавна та західна частини вкриті луками й скупченнями кущів. На східній межі розташовані болітця, а на прилеглій до плато частині, біля с. Колгоспна Гора, в оточенні розріджених чагарників та дерев, — городи мешканців села.

У південно-західній частині ділянки на кількох мисах та своєрідних «островах»-підвищеннях між двох пересохлих стариць наявні залишки колишніх хуторів Новоселівка і Попова у вигляді подібних до курганів насипів під хатами і господарськими спорудами заввишки 0,5—1,4 м. Такі насипи необхідно було споруджувати через коливання рівня весняної води у старицях та часті повені. Хутори існували у XIX — на початку XX ст., топонім від назви останнього (Могила Попова) й досі вживається місцевим населенням щодо найменування великого пошкодженого кургану на південно-західній околиці с. Колгоспна Гора, на місці сільського кладовища, розташованого поза межами обстежень.

Угіддя на підвищеннях терас та останці інтенсивно розорювалися з початку XIX ст. Проте наразі 90 % ділянки землевідводу зовсім не використовуються для сільськогосподарського виробництва, залишаючись лише громадськими випасами. З 1980-х рр. ці землі густо вкриті новітньою степовою рослинністю солонцевих лук, а у східній частині поширюються болотяні зарості очерету й рогози.

За природно-сільськогосподарським районуванням, ділянка належить до Семенівсько-Кременчуцького р-ну (ПСР-0,2). Тут наявні такі агропромислові групи ґрунтів: чорноземи (агрогрупи 92 в, 124 г, 125 г), які можна знайти лише у південній частині на незначній площі; болотяні солонцеві неосушені ґрунти (агрогрупа 143), що превалюють; солонці кірчасті неглибокі легкосуглинкові (агрогрупи 162 г і 163 г) на близько чверті території ділянки; порушені легкосуглинкові ґрунти (агрогрупа 215 г). Солонці в сільському господарстві не використовуються. Порушені легкосуглинкові ґрунти є землями, де ґрунтовий покрив знищений внаслідок господарської діяльності людини, здебільшого у новітній час.

Наведені особливості рельєфу та локалізація ділянки зумовили й характер здійснення розвідувальних робіт, спрямованих на виявлення курганних пам'яток на підвищеннях терас і вододілах, поселень доби бронзи — раннього залізного віку вздовж мисових відгалуджень схилів та на підвищеннях у заплаві стариць. Як і очікувалося, основними об'єктами, відкритими в ході розвідок, є поодинокі та згруповані компактними «ланцюгами» курганоподібні насипи, що займають підвищені краї мисів і вершини незначних острівців-пагорбів. На більших мисах у заплаві височать найпомітніші з них. Шість найбільших насипів при попередніх розвідках 2003 р. було віднесено до курганоподібних, що склали в центрі обстежуваної ділянки та на південний захід від неї (за 80—150 м) умовно групу курганоподібних насипів V поблизу с. Колгоспна Гора. Їх попередню характеристику вже оприлюднено (2005, 2006).

У межах землевідводу не виявлено жодного поселення чи місцезнаходження археологічного характеру. Виняток становить знайдений посеред мисоподібного підвищення над старицею у центрі ділянки єдиний невеликий фрагмент ліпної посудини початку раннього залізного віку з домішками шамоту і жорстви у тісті чорного кольору та сіроангобованою заглаженою поверхнею. Зондування поверхні мису не встановило наявності ні культурних нашарувань, ні навіть ґрунтових відкладень, знищених господарською діяльністю 1930—1950-х рр.

Під час ретельного обстеження ділянки (очевидно, через її топографічні умови) не знайдено жодних археологічних об'єктів, як і інших знахідок, що свідчили б про заселеність цієї місцини у давні часи. Миси останця і виступи терас прошурфовано або зачищено, а 19 курганоподібних насипів виключено зі списку тих, що потребують проведення наступних досліджень. Усі вони, як встановлено шурфуванням та металодетекторним скануванням, є залишками хатищ вказаних хуторів XIX — початку XX ст.

На західному схилі останця с. Колгоспна Гора знайдено великий уламок пісковикового жорнового поставу (третина) з характерними сітчастими насічками. Подібні вироби побутували на початку і до середини XX ст. Частина жорна перевезена до Комсомольського історико-краєзнавчого музею, де експонується просто неба.

Археологічне обстеження курганоподібних насипів у зоні землевідводу та поза його межами дозволяє зробити такі висновки. Без сумніву, більша частина обстежених підвищень є залишками зруйнованих садиб знищеного за

колективізації і голодомору села, що існувало наприкінці XIX — початку XX ст. на цій території. Це особливо стосується тих підвищень, де виявлено новітні предмети, зокрема монети Російської імперії та СРСР. Поряд із цим деякі з підвищень, що мають добре виражену округлу форму і при обстеженні яких не знайдено пізніх предметів, *a priori* можна вважати поховальними пам'ятками — курганами. Для перевірки на існування курганних насипів в основі чи залягання під ними культурних нашарувань у найвищих місцях на деяких з них проведено додаткові археологічні роботи.

Наприклад, підвищення 13 у центральній частині землевідводу заввишки близько 1,1 м і з діаметром 30 м було перерізано навпіл траншеєю за допомогою екскаватора. Висота насипу від основи — тонкого шару похованого ґрунту — складала 1,1 м. Стратиграфічна картина у перетині виглядала наступним чином: під чорноземним щільним дерном з потужністю 0,10—

0,15 м до глибини 0,9—1,1 м залягав луговий чорнозем, зібраний з округи і добре утрамбований у зволоженому стані. На рівнях 0,3 та 0,7 м він перебивався тонкими (0,10—0,20 м) прошарками суглинку, вміщеного у насип з метою запобігання його розповзання. Під ним, з 0,9—1,1 м, лежав стерильний тонкий шар чорноземно-суглинчаного ґрунту — похований горизонт, що покоївся на товстому піщано-суглинковому шарі передматерика. З глибини 1,6—1,7 м залягав материковий білий пісок.

У масиві насипу були відсутні археологічні знахідки, натомість вдосталь виявлено предметів, уламків кераміки та металу новітньої епохи, що підтверджує встановлену обстеженнями атрибуцію цього штучного підвищення. Подібні результати внаслідок шурфування і досліджень траншеями отримані й на інших насипах, що лише підтверджує наведені висновки про наступне використання ділянки для будівництва.

